

Iluzia atee

— JOHN GRAY —

STUDIU

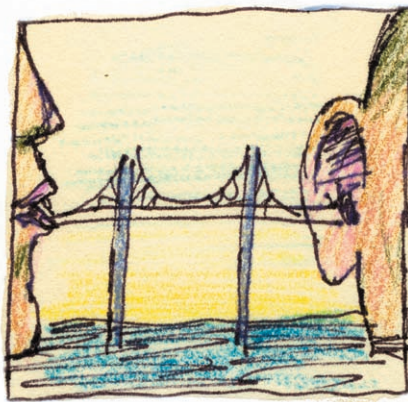
O ATMOSFERĂ de panică morală înconjoară religia. Considerată, nu demult, o relicvă a superstiției al cărei rol în societate era în continuu declin, acum ea este demonizată ca origine a celor mai cumplite ipostaze ale răului în lume. Drept urmare, literatura prozletismului ateu a cunoscut o subită explozie. Acum câțiva ani era dificil să convingi editorii comerciali fie numai să se gândească la publicarea cărților despre religie. Astăzi, tratatele împotriva religiei pot fi extrem de lucrative, date fiind miile de copii vândute din *The God Delusion*, de Richard Dawkins și *God Is Not Great*, de Christopher Hitchens. Oamenii de știință și filosofi, romancierii de primă mână și jurnaliștii discută, după un intermezzo de generații, dacă religia are vreun viitor. Schimbul intelectual nu este unidirecțional. Câteva riposte, pentru credincioși, au venit din partea teologului britanic Alister McGrath, *The Dawkins Delusion?*, și a filosofului catolic canadian Charles Taylor, *The Secular Age*. În general însă, brigada anti-Dumnezeu a dominat vânzările și e important să ne întrebăm de ce.

Terorismul nu explică, în întregime, această abruptă mutație în percepția religiei. Cei care au deturnat avioanele la 11 Septembrie s-au considerat martiri într-o tradiție religioasă, iar occidentalii au acceptat propria lor autoreprezentare. Apariția fundamentalismului islamic este, pentru unii, o amenințare similară celor mai teribile confruntări ale societăților liberale din secolul XX.

Pentru Dawkins și Hitchens, Daniel Dennett și Martin Amis, Michel Onfray, Philip Pullman și alții, religia este o otrăvă ce alimentează violența și represiunea de-a lungul întregii istorii, până în prezent. Pripa cu care se avântă în polemici antireligioase sugerează că s-a petrecut o transformare, deopotrivă de semnificativă ca apariția terorismului: valul secularizării s-a întors. Acești autori aparțin unei generații educate să echivaleze religia unei trepte anterioare a dezvoltării umane, care va fi inevitabil măturată pe măsură ce cunoașterea progresează. Supoziția avea toată îndreptățirea în secolul XIX, când revoluțiile științifice și industrială schimbau într-un ritm amețitor societatea. Dawkins, Hitchens și ceilalți pot împărtăși în continuare opinia că avansul științei va duce, pe termen lung, la o condiție tot mai periferică a religiei în existența umană – însă acesta este mai degrabă un act de credință decât o teorie sprijinită de dovezi.

Religia a cunoscut într-adevăr un declin brusc în multe țări (Irlanda este un exemplu recent) și ea nu mai are aceeași influență, de mult timp, asupra vieții cotidiene a majorității britanilor. Mare parte a Europei este evident post-creștină. Însă nimic nu sugerează că îndepărtarea de religie este ireversibilă sau că ea este potențială universală. Statele Unite nu sunt mai seculare astăzi decât erau acum 150 de ani, când de Tocqueville era uluit și nedumerit de religiozitatea ei omniprezentă. Era seculară a fost, cel puțin parțial, o iluzie. Mișcările politice de masă din secolul XX au fost vehicule ale miturilor moștenite religioase, și nu e întâmplător că religia renaște acum, odată ce aceste mișcări au sucombat. Ostilitatea actuală față de religie este o reacție împotriva acestei cotituri. Secularizarea bate în retragere, iar urmarea este apariția unui ateism de tip evanghelic nemaivăzută din perioada victoriană.

La fel ca și în trecut, acesta este un tip de ateism care reflectă credința pe care o respinge. Opul lui Philip Pullman, *Northern Lights* – o alegorie subtil aluzivă, multistratificată, recent adaptată ca succes hollywoodian, *The Golden Compass* –, este un bun exemplu

Parabola lui Pullman semnifică mai mult decât pericolele autoritarismului. Problemele ridicate sunt esențial religioase și adânc îndatorate credinței pe care o atacă. Pullman a afirmat că ateismul său s-a format în tradiția anglicană, și în opera sa se regăsesc multe ecouri din Milton și Blake. Tributară în cel mai înalt grad acestei tradiții este noțiunea de liber arbitru. Firul epic central al poveștii este afirmarea liberului arbitru împotriva credinței. Tânăra eroină Lyra Belacqua începe să se pună de-a curmezișul Magisterium-ului – metafora lui Pullman pentru creștinism –, întrucât el înțește privarea oamenilor de capacitatea de a alege propriul curs al vieții, iar ea crede că astfel se va distruge tot ce este mai specific uman în noi. Însă ideea de liber arbitru care inspiră noțiunea liberală de autonomie personală are o origine biblică (poveștea Genezei). Opinia că exercitarea liberului arbitru este parte constitutivă a ființei umane este un legat al credinței, și, asemenea majorității tipurilor de ateism curent, cel al lui Pullman este derivat din creștinism.

Ateismul habotnic reînnoiește câteva dintre cele mai detestabile trăsături ale creștinismului și islamului. El este, în aceeași măsură ca aceste religii, un proiect de convertire universală. Ateii evanghelici nu se îndoiesc că existența umană poate fi transformată dacă fiecare ar accepta viziunea lor, și ei sunt siguri că un singur mod de viață – cel propriu, cosmetizat – este cel corect pentru toată lumea. În mod cert, ateismul nu are motive să fie un crez misionar de acest gen. Este absolut rezonabil să nu ai opinii religioase, și totuși să fii prietenos față de religie. Umanismul care condamnă o pornire ce este profund umană este unul ridicol. Însă nu altfel stau lucrurile când ateii evanghelici demonizează religia.

Ceea ce distinge în mod ciudat acest gen de ateism este faptul că unii dintre cei mai ferenți misionari sunt filosofi. Cartea lui Daniel Dennett, *Breaking the Spell: Religion as a Natural Phenomenon*, pretinde că schițează o teorie generală a religiei. De fapt, ea este, în mod substanțial, o polemică împotriva creștinismului american. Această abordare limitativă se vedește în înțelegerea religiei de către Dennett – pentru el religia se reduce la convingerea că avem nevoie de un agent supranatural (a cărui aprobare este felul credincioșilor) care explică felul în care lumea este așezată. Pentru Dennett religiile sunt eforturi de a întreprinde ceea ce știința face mult mai bine – ele sunt teorii rudimentare sau avortive, sau, altminteri, un nonsens. „Propoziția că Dumnezeu există”, scrie el ritos, „nu este nici măcar o teorie”. Însă religiile nu sunt constituite din propoziții ce aspiră la statutul de teorie. Incomprehensibilitatea divinității se află în centrul creștinismului răsăritean, iar în iudaismul ortodox practica tinde să aibă preeminență asupra doctrinei. Budismul a admis întotdeauna

că adevărul în sfera spirituală este inefabil, la fel și tradițiile Sufi în islam. Hinduismul nu s-a definit niciodată în maniera simplificatoare a unei credințe. Doar în câteva tradiții creștine occidentale, sub influența filosofiei grecești, s-a încercat transformarea religiei într-o teorie explicativă.

Ideea că religia este o versiune primitivă a științei a fost popularizată spre finele secolului XIX, în cercetările lui J.G. Frazer privind miturile populațiilor primitive, *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*¹. Pentru Frazer, religia și gândirea magică sunt strâns legate. În rădăcinile în teamă și ignoranță, ele sunt rămășițe ale copilăriei umanității care vor dispărea odată cu progresul cunoașterii. Ateismul lui Dennett nu este altceva decât o versiune amendată a pozitivismului lui Frazer. Pozitivii credeau că odată cu dezvoltarea transportului și a comunicațiilor – în vremea lor, canalele și telegraful – gândirea irațională va dispărea, împreună cu religiile trecutului. În pofida istoriei veacului trecut, Dennett crede cam același lucru. Într-un interviu de pe *website*-ul Edge Foundation, cu titlul „Dispariția puterii mistice a religiei”, el anticipează că „în 25 de ani aproape toate religiile se vor transforma într-un fenomen cu totul diferit, astfel că pretutindeni religia nu va fi mai suverană asupra ființelor religioase, așa cum se întâmplă astăzi”. El este convins că acest lucru se va întâmpla, ne spune, în principal din cauza „răspândirii la scară globală a tehnologiei informației (nu doar a internetului, ci și a telefoanelor mobile, radiourilor și televizoarelor portabile)”. Filosoful nu a reflectat, fără îndoială, la ubicuitatea telefoanelor mobile la talibani sau la apariția unei rețele virtuale al-Qaida pe internet.

Progresul cunoașterii este un fapt pe care doar relativității postmoderne îl neagă. Știința este cea mai bună unealtă la îndemâna noastră pentru a dobândi cunoștințe solide asupra lumii, însă ea nu diferă de religie revelând un simplu adevăr, pe care religiile îl ascund în vise. Atât știința, cât și religia sunt sisteme de simboluri care răspund unor necesități umane – în cazul științei, pentru predicție și control. Religiile au fost instrumentale multor scopuri, dar, în esență, ele răspund nevoii noastre de sens. Iar mitul, și nu explicația, răspunde mai adecvat nevoii noastre de sens. O mare parte din gândirea modernă este alcătuită din mituri seculare – narațiuni eviscerate de miezul religios și metamorfozate în pseudoștiință. Ideea lui Dennett că noi tehnologii ale informațiilor vor schimba radical modul în care oamenii gândesc este un astfel de mit.

În *The God Delusion*², Dawkins încearcă să explice chemarea religiei prin apel la teoria memelor, unități vag definite conceptual care rivalizează unele cu altele într-un proces de simulare a selecției naturale. El este de acord că, dată fiind înclinația universală a ființelor umane spre credința religioasă, acest lucru trebuie să aibă un avantaj evoluționar, dar în prezent, susține acesta, perpetuarea acestei stări de lucruri se face prin educația necorespunzătoare. Dintr-o perspectivă darwinistă, faptul că Dawkins acceptă un rol cardinal pentru educație ridică un semn de întrebare. Biologia umană nu s-a schimbat prea mult, cel puțin atât cât consemnează istoria, iar dacă religia este întrețesută în specii, este dificil de conceput cum ar schimba acest lucru un alt tip de educație. Totuși, Dawkins pare convins că, dacă religia nu ar fi înculcată în școli și în mediul familial, ea se va stinge. Această opinie se apropie mai degrabă de o versiune teologică fundamentalistă decât de o teorie darwinistă, și îmi tot revin în minte

Ateismul habotnic reînnoiește câteva dintre cele mai detestabile trăsături ale creștinismului și islamului. El este, în aceeași măsură ca aceste religii, un proiect de convertire universală. Ateii evanghelici nu se îndoiesc că existența umană poate fi transformată dacă fiecare ar accepta viziunea lor, și ei sunt siguri că un singur mod de viață – cel propriu, cosmetizat – este cel corect pentru toată lumea.

acei creștini evanghelici care m-au asigurat că, într-un mediu cast, dezvoltarea copiilor va fi ferită de impulsuri sexuale ilicite.

„Teoria memetică a religiei” a lui Dawkins este un exemplu clasic de nonsens derivat din gândirea darwinistă când aceasta este aplicată în afara sferei sale legitime. Împreună cu Dennett, care susține de asemenea o versiune a acestei teorii, Dawkins afirmă că ideile religioase persistă deoarece ele ar avea capacitatea de a supraviețui în orice „bazin al memelor”, sau întrucât ele sunt parte a unui „memplex” ce include meme asemănătoare, bunăoară ideea că te vei bucura de 72 de fecioare dacă sfârșești ca un martir. Din păcate, teoria memelor este știință doar în măsura în care și concepția Proiectului Inteligent este știință. Riguros vorbind, ea nu este nici măcar o teorie. Discuția despre meme este ultima dintr-o serie de metafore darwiniste prost înțelese.

Dawkins asimilează religia unui virus: ideile religioase sunt meme care infectează intelctele vulnerabile, îndeosebi cele ale copiilor. Metaforele cu iz biologic pot fi utile – mințile ateilor evanghelici, de pildă, par în mod special infectate de meme religioase. În același timp, analogiile de acest gen sunt pline de pericole. Dawkins face mult caz de opresiunea săvârșită în numele religiei, care este cât se poate de reală. El trece în subsidiar faptul că multe din cumplitele atrocități ale perioadei moderne au fost comise de regimuri care și-au validat științific crimele. „Rasismul științific” nazist și „materialismul dialectic” sovietic au redus complexitatea insondabilă a vieții umane la simplitatea fatală a unei formule științifice. În fiecare din cazuri, știința era o făcătură, însă la vremea respectivă a fost acceptată drept autentică, și nu doar în regimurile menționate. Știința poate fi folosită în scopuri inumane la fel de ușor ca orice altă instituție umană. Într-adevăr, riscul ca știința să fie folosită astfel este și mai mare, având în vedere enorma autoritate de care se bucură.

Adversarii contemporani ai religiei ignoră copios istoria regimurilor atee. În *The End of Faith: Religion, Terror and the Future of Reason*, scriitorul american Sam Harris argumentează că religia a fost principala sursă a violenței și represiunii în istorie. El admite că dictatori seculari precum Stalin și Mao sunt autorii terorii la scară largă, dar susține că represiunea exercitată de aceștia nu are nimic în comun cu ideologia lor, „ateismul științific” – neajunsul acestor regimuri este că ele au fost tiranii. Dar nu există nici o legătură între tentativa de a eradică religia și pierderea libertății? Este puțin probabil ca Mao – al cărui slogan „Religia este otravă” a precedat asaltul asupra poporului și culturii din Tibet – să nu fi fost de acord că propria viziune atee asupra lumii nu are vreo influență asupra politicilor sale. Este adevărat că el a fost venerat ca o figură quasidivină – la fel și Stalin în Uniunea Sovietică. Dar, dezvoltând aceste culte, nu înseamnă că Rusia și China comuniste s-au lepădat de ateism. Ele demonstau ce se întâmplă când ateismul devine un proiect politic. Rezultatul inevitabil este o religie-surogat ce poate fi menținută doar prin mijloace despotice.

În Germania nazistă s-a întâmplat aproape același lucru. Dawkins recuză posibilitatea ca ateismul să fie în vreun fel legat de crimele naziste. „Ceea ce este important”, susține în *The God Delusion*, „nu este dacă Hitler sau Stalin erau atei, ci dacă ateismul influențează în mod sistematic oamenii să săvârșească lucruri injuste. Nu există nici cea mai mică dovadă că se întâmplă acest lucru”. Acesta este un argument specios. Hitler, un înfocat susținător al științei, era impresionat peste măsură de popularizările darwinismului și de teoriile eugenice care au apărut din matca filosofilor luminiști ale materialismului. El a utilizat demonologia antisemită creștină în persecutarea evreilor, iar bisericile au cooperat într-un grad terifiant. Însă credința nazistă în rasă, înțeleasă drept categorie științifică, este cea care a deschis calea unei crime fără termen de comparație în istorie. Viziunea lui Hitler asupra lumii era comună

multor semialfabetizați din Europa interbelică, un ghiveci de falsă știință și adversitate față de religie. Nu încapе îndoială că acesta era un tip de ateism sau că el a făcut posibile crimele naziste.

Astăzi, majoritatea ateilor sunt liberali declarați. Ceea ce doresc – vor spune – nu este un regim ateu, ci un stat secular în care religia nu are nici un rol. Ei consideră, firește, că într-un astfel de stat religia își va pierde ascendența. Însă Constituția seculară a Americii nu a condus la o politică seculară. Fundamentalismul creștin este acum mai viguros în Statele Unite decât în orice altă țară, în vreme ce în Marea Britanie, care are o biserică recunoscută, ea joacă un rol minor. Criticul contemporan al religiei dorește mai mult decât dezinstiționalizarea ei. Este limpede că el urmărește eliminarea tuturor urmelor religiei din instituțiile publice. Însă, în chip stângaci, multe din conceptele uzitate – inclusiv ideea de religie însăși – au fost cristalizate de monoteism. În substratul fundamentalismului secular se află o concepție asupra istoriei originată în religie.

A.C. Grayling oferă un exemplu de conservare a categoriilor religioase din gândirea seculară în opul său *Towards the Light: The Story of the Struggles for Liberty and Rights That Made the Modern West*. După cum arată titlul, cartea lui Grayling este un soi de predică. Scopul ei este să reafirme ceea ce el numește „o viziune Whig asupra istoriei Occidentului modern”, în nucleul căreia se află ideea că „progresul însoțește Occidentul”. Membrii Whig erau creștini pioși, care considerau că providența divină a ales instituțiile engleze ca apogeu al istoriei, iar Grayling crede, de asemenea, că istoria „se îndreaptă în direcția bună”. Fără îndoială că au existat momente de restricție – el menționează în treacăt nazismul și comunismul, expediate în câteva rânduri. Dar aceste calamități au fost marginale. Ele nu reflectă tradiția centrală a Occidentului modern, întotdeauna devotat libertății și – afirmă Grayling – inherent oul religiei. „Istoria libertății”, scrie el, „este un alt capitol – și, probabil, cel mai important dintre toate – al marii adversități

Oscar Wilde

CARTIER în toate librăriile bune

În rânduirea vieții mele mi-am pus tot geniul;
în scrierea operelor mele am pus numai talent.

Oscar Wilde

Într-o nouă
versiune
românească
de Radu Tătărucă

Portretul lui Dorian Gray

CARTIER CLASIC

www.cartier.md

Pentru comenzi: 021 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

În curând: Chira Chiralina
de Panait ISTRATI

dintre religie și secularism”. Eventualitatea ca forme radicale ale gândirii seculare să fi contribuit la dezvoltarea nazismului și comunismului nu este menționată. Grayling, într-o măsură mai mare chiar decât liberalul-whig al secolului XVIII, martor înflorat al Terorii Franceze, nu are vreun dubiu în ce privește direcția istoriei.

Opinia că istoria este un proces cu finalitate este însă în egală măsură rezemată pe credință, ca orice din catehismul creștin. Gânditorii seculari precum Grayling resping ideea providenței, dar continuă să creadă că umanitatea se îndreaptă spre un scop universal – o civilizație edificată pe știință, care, în cele din urmă, va cuprinde toate speciile. În Europa pre-creștină, existența umană era înțeleasă ca o serie a ciclurilor, istoria fiind privită mai degrabă în cheie tragică sau comică. Nu orientată spre mântuire. Numai odată cu apariția creștinismului s-a ajuns la credința că istoria are un scop predeterminat, anume izbăvirea umană. Deși pun în paranteză conținutul religios, umaniștii seculari susțin credințe similare. Nu se poate nega consolarea adusă de religie. Este limpede însă că ideea de progres în istorie este un mit creat din necesitatea unui sens.

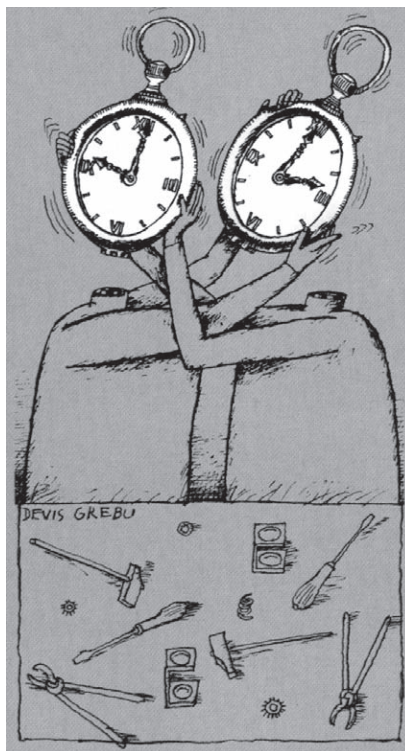
Neajunsul narațiunii seculare nu este supoziția acesteia că progresul este inevitabil (în multe variante, ea lipsește). Ci este ideea că același tip de progres realizat în știință poate fi reprodus în etică și politică. De fapt, în vreme ce cunoașterea științifică crește cumulativ, nu același lucru se întâmplă în societate. Slavia a fost abolită aproape pretutindeni în secolul XIX, dar nazismul și comunismul au reus-o în scenă la o scală uriașă, și încă există. Tortura a fost interzisă în convențiile internaționale de după Războiul Al Doilea Mondial, însă și-a găsit locul între politicile celui mai apăsător liberal guvern din lume, la începutul secolului XXI. Avuția a crescut, însă a fost distrusă în mod repetat de războaie și revoluții. Oamenii trăiesc mai mult, dar seucid în mai mare număr unii pe alții. Cunoașterea se acumulează, însă ființele umane rămân aceleși.

Credința în progres este o rămășiță a viziunii creștine asupra istoriei ca narațiune universală, iar un ateism riguros intelectual ar purcede prin contestarea ei. Astfel a început Nietzsche critica creștinismului spre sfârșitul secolului XIX, dar niciunul dintre misionarii seculari de astăzi nu i-a urmat exemplul. Nu trebuie să fii un mare admirator al lui Nietzsche să te întrebi de ce. Motivul, fără îndoială, este că el nu a presupus vreo legătură între ateism și valorile liberale – dimpotrivă, el a văzut valorile liberale ca un fruct al creștinismului și, parțial, le-a condamnat tocmai din acest motiv. Spre deosebire, atei evanghelici s-au poziționat ca avocați ai drepturilor liberale – arareori întrebându-se care este originea acestor libertăți și niciodată dispuși să admită că religia ar fi jucat un rol în crearea lor.

Doar scriitorul francez Michel Onfray, dintre polemiciștii antireligioși contemporani, l-a preluat pe Nietzsche ca punct de plecare. Cartea sa, *In Defence of Atheism*, este peste orice scriere din lumea anglo-saxonă pe aceeași temă. Onfray recunoaște, spre deosebire de alții, că ateismul evanghelic este o imitație involuntară a religiei tradiționale: „Mulți militanți ai cauzei seculare aduc în mod uluitor cu clerul. Și mai rău: asemeni unor caricaturi ale clerului”. Onfray înțelege influența formativă a religiei asupra gândirii seculare mult mai clar decât omologii săi anglo-saxoni. Totuși, el nu pare să remarce că valorile liberale, evidente prin sine pentru acesta, au fost, în parte, conturate de creștinism și iudaism. Cei mai de seamă teoreticieni liberali ai toleranței sunt John Locke, care a susținut libertatea religioasă în termeni explicit creștini, și Benedict Spinoza, un raționalist evreu dar și un mistic. Însă Onfray nu are decât dispreț pentru tradițiile din care au apărut acești gânditori – îndeosebi monoteismul evreiesc: „Nu avem un certificat oficial al nașterii generației unui singur Dumnezeu”, scrie el, „Dar genealogia este limpede: evreii l-au inventat pentru a asigura coerența, coeziunea și existența poporului lor puțin numeros și amenințat”. Aici Onfray omite o distincție importantă. Poate că evreii sunt cei care au dezvoltat pentru prima dată monoteismul, însă iudaismul nu a fost niciodată o credință misionară. Ateismul evanghelic, prin scopul convertirii universale, se înrudește cu creștinismul și islamul.

S-a trecut cu vederea, în contextul anxietății actuale față de religie, faptul că cea mai mare parte a violenței secolului trecut, săvârșită în numele credinței, a avut o natură seculară. Într-o anumită măsură, adevăr valabil și în privința fluxului prezent al terorismului. Islamismul este o manta pentru mai multe mișcări – nu toate violente jihadistice, iar unele puternice opuse al-Qaida, majoritatea lor fiind parțial fundamentaliste și orientate spre regăsirea purității pierdute a tradițiilor islamice. În același timp însă, ele importă ideile călăuzitoare din ideologia seculară radicală. Este la modă să se vorbească despre islamofascism, și partidele islamiste au în comun cu mișcările fasciste interbelice anumite note distinctive, inclusiv antisemitismul. Însă extrema stângă a influențat în egală măsură, dacă nu și mai mult, islamismul, iar o etichetă mai minuțioasă ar fi aceea de islamoleniniști. Tehnicile islamiste ale terorii au un precedent în mișcările revoluționare seculare. Execuțiile deținuților din Irak sunt copiate cu aceleași amănunte teatrale din „tribunalele revoluționare” din Europa anilor 1970, precum cel al Brigăzilor Roșii când l-au asasinat pe fostul prim-ministru Aldo Moro, în 1978.

Influența mișcărilor revoluționare seculare asupra terorismului se răsfrânge mult dincolo de islamism. Christopher Hitchens, în *God Is Not Great*, notează că Tigrii Tamilii din Sri Lanka, cu mult înaintea Hezbollah și al-Qaida, au inițiat ceea ce el, pe bună dreptate,

numește „tactica dezgustătoare a crimei suicidare”. El omite faptul că Tigrii sunt marxist-leniniști care își recrutează adepții din populația hinduistă insulară, deși resping religia în oricare din formele sale. Tigrii sinucigași nu au mers la moarte sigură mânați de credință ci vor fi recompensați în vreun paradis postmortem. Nici sinucigașii care au forțat plecarea trupelor americane și franceze din Liban nu credeau în vreun rai de după moarte; cei mai mulți dintre ei aparțineau unor organizații de stânga precum partidul comunist libanez. Teroriștii seculari au crezut că vor grăbi un proces istoric din care se va ivi o lume mai bună decât oricare alta. Concepția aceasta este mult mai străină de realitățile umane decât cele mai multe mituri religioase. Iar în planul consecințelor, indubitabil mai fatală.

Nu este nevoie să crezi într-o narațiune a progresului pentru a considera că societățile liberale trebuie imperios apărate. Nimeni nu se poate îndoi că ele sunt superioare tiraniei impuse de talibani în Afganistan, de pildă. Problema este una graduală. Sfășiat de conflicte

și lipsit de baza industrială a comunismului și nazismului, islamismul nu este niciunde o amenințare similară ca proporție amenințărilor înfruntate de secolul XX. Un pericol mai mare îl constituie Coreea de Nord, care întrece cu mult represiunea oricărui regim islamist și care, în mod cert, deține o capacitate nucleară. Ateii evanghelici rareori o menționează. Hitchens este o excepție, însă când el descrie vizita sa în această țară, singura lui concluzie este că regimul întruchiează „o formă diluată, și totuși rafinată, de confucianism și venerare a strămoșilor”. Asemenea cazului Rusiei sau Chinei, filosofia umanistă, nobilă, a marxism-leninismului este degrevată de orice responsabilitate.

Scriind despre secta trokist-luxemburgheză, căreia, odinioară, i-a aparținut, Hitchens se confesează mahnit: „Sunt zile în care vechile mele convingeri îmi lipsesc precum un picior amputat”. Nu are de ce să își facă griji. Însemnările sale despre Irak arată că nu și-a pierdut dorința de a crede. Efectul invaziei americane a fost că mare parte a țării aflate dincolo de zona kurdă a ajuns în mâinile unei teocrații islamiste electivă, în care femeile, homosexualii și minoritățile religioase sunt victimele unei opresiuni nemăintâlnit de severe în istoria Irakului. Ideea că Irakul ar putea deveni o democrație seculară – susținută înflăcărat de Hitchens – a fost posibilă numai ca act de credință.

Martin Amis, în *The Second Plane*, scrie: „Adversitatea față de religie este deja preminentă, atât intelectual, cât și moral”. Amis este incredincă că religia este un lucru rău și că nu are viitor în Occident. Pentru autorul cărții *Koba the Dread: Laughter and the Twenty Million* – o examinare judicioasă a autoamăgirii inteligenței vestice prosovietice – o astfel de încredere este neașteptată. Intelectualii a căror insanitate este disecată de Amis au îmbrățișat comunismul, într-un anumit sens, și ca surrogat pentru religie, și au sfârșit prin a născoci scuze pentru Stalin. Astăzi, am scăpat de astfel de insanități? Unii „neoconi” – de pildă, Tony Blair, viitor profesor de religie și politică la Yale – au amalgamat progresismul lor beligerant cu credința religioasă, însă într-o manieră pe care Augustin și Pascal cu greu ar recunoaște-o. Cei mai mulți sunt utopiști seculari, care justifică războiul preemptiv și scuză tortura ca mijloc netezind calea spre un viitor luminos în care democrația va fi universal adoptată. Cântecul de sirenă al politicii mesianice, chiar și la cel mai înalt nivel în Occident, nu s-a pierdut.

Religia nu a fost îndepărtată. Tentativa de a o reprimă este ca și cum ai reprimă sexul, o inițiativă fără șanse. În secolul XX, când religia a fost suverana unor state puternice și a unor mișcări de masă, ea a generat totalitarismul. Astăzi, rezultatul este un climat de isterie. Nu tot ce ține de religie este valoros. Nu tot ce ține de religie merită reverența noastră. Încă avem moștenirea antropocentrismului, amăgirea detestabilă că Pământul există spre a sluji oamenii, pe care o împărtășesc cei mai mulți umaniști seculari. Încă există pretenția autorităților religioase, dar și a regimurilor atee, de a hotărî cum se poate exprima sexualitatea umană, de a controla fertilitatea sau de a decide asupra sfârșitului vieții, ce trebuie respinsă categoric. Nimeni nu are autoritatea de a restrânge libertatea în acest mod și nici o religie nu are dreptul să amenințe pacea.

Tentativa de a eradică religia conduce la reapariția ei în forme degradate și groțefte. Credința naivă în revoluția globală, în democrația universală sau în puterile oculte ale telefoanelor mobile este mai nerezonabilă decât misterele religiei – și e puțin probabil că ea se va păstra în următorii ani. Poetul epocii victoriene Mathew Arnold a scris despre credințioșii abandonăți, pe măsura refluxului credinței. Astăzi, credința seculară este în declin, iar cei abandonăți sunt apostolii necredinței.

© John Gray

Traducere de Alexandru Gabor
Redacția ID mulțumește lui John Gray pentru
permisiunea de a-i relua esul

¹ James George Frazer, *Creanga de aur*, trad. Octavian Nistor, Minerva, București, 1980 (n.tr.).

² Richard Dawkins, *Himera credinței în Dumnezeu*, trad. Victor Glodeanu, editura Curtea Veche, 2007 (n. tr.).